

Nobelssystemet

– att utse Nobelpristagare

Hur går det egentligen till när Nobelpristagarna utses? Nobelssystemet, det regelverk som styr hur arbetet med att välja pristagare går till, skiljer sig delvis mellan de olika prisämnena. Samtidigt finns det mycket som är lika för alla prisområden. Ungefär ett år innan pristagarna presenteras i oktober varje år börjar ett intensivt arbete hos de olika prisutdelande institutionerna – vilka forskare, författare, fredskämpar ska få priset den här gången?

Nobelkommittéer förbereder beslutet. Ansvaret att utse Nobelpristagare är fördelat mellan olika institutioner. Till exempel är det Kungliga Vetenskapsakademien som delar ut prisen i fysik och kemi, medan Svenska Akademien delar ut priset i litteratur. Varje institution äger en särskild Nobelkommitté som består av 3–5 personer. Kommittéernas uppgift är att förbereda den övriga institutionen för beslutet. Undantaget är Norska Nobelkommittén, som delar ut fredspriset. Där är det kommittén som på egen hand både förbereder och fattar beslut om vem som ska få priset.

De viktiga nomineringarna

I september skickar varje kommitté ut hundratals brev till olika personer och institutioner världen över och ber om förslag på vilka som förtjänar ett Nobelpris. De som har rätt att nominera är bland annat professorer och experter inom olika ämnen. Alla som tidigare fått Nobelpris har också rätt att komma med förslag på pristagare. Sista dag att lämna in en nominering är 31 januari.

Vad händer sedan?

När nomineringsperioden är över börjar kommittéernas arbete med att gallra bland de hundratals förslagen. Efter några månader återstår en lista med ett fåtal kandidater. Dessa presenteras för institutionens övriga medlemmar som i oktober – nästan ett år efter att arbetet började – fattar beslutet om vem som ska få priset.

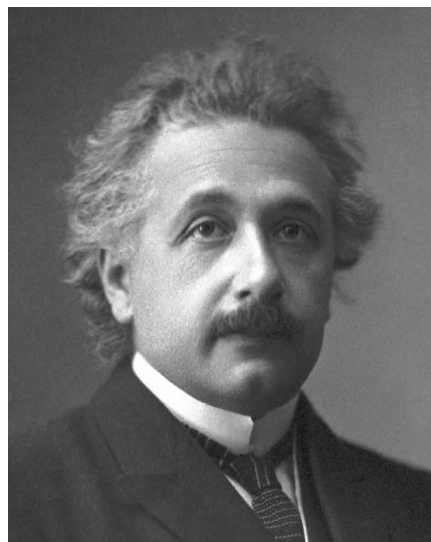

Svenska Akademien

Pris kan delas och skjutas upp
Det är vanligt att ett Nobelpris delas av flera individer. Reglerna säger att högst tre personer får dela på ett Nobelpris. Priset i fred kan även gå till organisationer, medan de övriga måste gå till individer. Om man inte lyckas hitta en värdig pristagare under ett visst år kan priset skjutas upp till året efter. Så blev det 1921 med fysikpriset. 1921 års pris delades ut först 1922, då Albert Einstein fick priset samtidigt som 1922 års pristagare, Niels Bohr.

Pengar, medalj och diplom

Vad får den som tar emot ett Nobelpris? Massor av ära och uppmärksamhet, givetvis. Men även en stor summa pengar. Prissumman har varierat under åren men är för tillfället på 10 miljoner kronor. Om Nobelpriset delas av flera personer delar de på prispengarna. Pristagarna får dessutom en medalj och ett diplom under prisceremonierna som alltid äger rum den 10 december – på Alfred Nobels dödsdag.

Albert Einstein, fysikpristagare

Intressanta fakta om Nobelpriset

- Den yngste att få ett Nobelpris är Malala Yousafzai. 2014 delade hon fredspriset med Kailash Satyarti. Malala var då 17 år.
- Den äldste pristagaren är John B Goodenough. Han var 97 år när han fick fysikpriset 2019.
- Fyra personer har fått priset två gånger: Marie Curie (1903 i fysik, 1911 i kemi), Linus Pauling (1954 i kemi, 1962 i fred), John Bardeen (1956 och 1972 i fysik) och Frederick Sanger (1958 och 1980 i kemi).
- Röda Korset har fått fredspriset tre gånger: 1917, 1944 och 1962. Dessutom fick dess grundare, Henry Dunant, det första fredspriset 1901.
- Två svenskar har postumt (efter sin död) tilldelats Nobelpriset: Erik Axel Karlfeldt i litteratur 1931 och Dag Hammarskjöld i fred 1961. Nu för tiden kan pris bara delas ut postumt om pristagaren avlider mellan beslutet och prisutdelningen.
- Två personer har tackat nej till Nobelpriset. Jean-Paul Sartre avböjde 1964 att ta emot litteraturpriset och Le Duc Tho vägrade ta emot fredspriset som han delade med Henry Kissinger 1973.
- Efter att fredsaktivisten Carl von Ossietzky fick fredspriset 1935 förbjöd Adolf Hitler tyska medborgare från att ta emot Nobelpris.
- Författaren Boris Pasternak tvingades av de sovjetiska myndigheterna tacka nej till litteraturpriset som han tilldelades 1958